

EDEBİYAT METİNLERİNDE MODERNİTE VE KADIN

Doç. Dr. Sahar Sobhi ABDEL-HAKİM*

Sempozyum programında belirtildiği üzere, bu oturumda “Kadınların siyasal yaşamlarında gelenek, yasa ve dinin rolü” konu olarak ele alınacaktır. “Gelenek” sözcüğünden genellikle kuşaktan kuşağa geçen, bunun kısıtlamaları içinde yaşayanlara uygulanan, bazen saygı gören ama çoğunlukla baştan savılan, statik dogma topluluğu anlaşılmaktadır. Gelenegin, uyulmasının gerekli olmadığı, kısıtlayıcı dogma olarak görüldüğü, günümüzdeki yaygın görüş ilk olarak modernleşme kuramı tarafından ortaya atılmıştı. Bu yüzden bu terim nadiren modern bilgilerle ilgili olarak kullanılır, ancak herhangi bir şeyin “geleneksel” olabilmesi için yalnızca iki kuşağın yeterli olduğu da kabul edilmelidir.

Gelenek, hem yaşlı bir kuşaktan gelen edilgin ve statik bilgi topluluğu, hem de etkin olarak bilgi veya görüş aktarmak işlemi anlamına gelmektedir. İkinci anlamı, sürekli değişiklik veya en azından yeni kullanımlar ve kuramlar ürettikçe eskilerini silen bir biriktirme sürecini dile getirmektedir. Bu bağlamda tekil olarak “gelenek” sözcü yerine çoğul olarak “gelenekler” sözcüğünü kullanmamız veya hiç olmazsa, geçmişe ait olan statik bir topluluğa değinen gramatik çoğul şeklini kullanan “çoğul tekil” şeklini kullanmamız uygun olacaktır. “Bilgi aktaran” etkin bir işlev olarak geleneklerin eski anlamını ortaya atmak istiyorum, zamanla değişen canlı bir varlık olarak, genelde beklediğimizden daha geniş bir tarihi zaman süresini kapsadığını, son olarak da değişik kültürlerden kaynaklanan değişik algılayışlar ve kültürler etkileşimlerin karmaşık ağından iletildiğini anlatmak istiyorum. Modernite geleneklerinden söz etmeyi seçtim, burada modernite kavramını, ürettiği kuramlara yöneltmek ve değişik kültür ve dönemlerin değişik ve çeşitli geleneklerine dikkat çekmek istiyorum.

Bugün ele almak istediğim konu. REUNIR'in yayınlarını inceledikten sonra, bana öyle geliyor ki ihmal edilmiş (ama tamamen de göz ardı edilme-

* Kahire Üniversitesi İngilizce Bölümü üyesi.

miş olan) Akdeniz kadınları ile Doğu ve Batı arasındaki algılayış ikilemi arasında ele alınması gereken eşgüdüm kapsamı olacaktır. Akdeniz'in tekrar birleştirilmesi ve uzun zamandır ihmal edilmiş olan bir kültürün tekrar hayata geçirilmesi için yapılacak çabalar gerçekten de yerindedir. Ancak başlangıçta bu kavramı yerine oturtuktan sonra, tepkisel vizyonumuz bilhassa zararsız ve güç verici dayanışma olarak mı ortaya çıkmaktadır? "Kıyıda kıyıya" sözcükleri kıtasal ikilik ve iki benzer kültürün toplumsal cinsiyete etkisini belirtmekte ve aynı zamanda modernite kavramına olan bağlılığımızı ortaya çıkartmaktadır. Etkisinden kurtulmaya çalıştıkça bize rehberlik eden modern gelenek hâlâ belleklerimizde taze bir şekilde durmaktadır. Bu yüzden, Doğu ve Batı arasındaki ilişkilerin tarihçesi ve kadınlar arasındaki iletişimi üzerinde bir an için durmak istiyorum.

Şu anda Akdeniz "havzası" olarak söz ettiğimiz yerin eskiden Doğu ve Batı arasında bölünme "körfezi" olarak yer aldığını da farkındayız, bu ayrıca Akdeniz'in iletişim yolu olarak önemli rolü ile eşzamanlı olan bir metafor idi. Bu coğrafi olgunun sonuçlarını değiştirmek için yaptığımız çabalarımızın içerisinde, bu doğru ismin metaforik etimolojisini de hesaba katmak zorundayız. Akdeniz'in tarihi ikili rolünü ele alacak olursak, yeni bir ilişkiler kuramının oluşturulması için yaptığımız çabaların dengeli bir şekilde Kuzey-Güney ilişkilerinin uyumsuzluklarını incelemek faydalı olacaktır. Hiyerarşik düşüncenin tarihi geleneği bastırılmaktan çok ele alınmalıdır ki, ona karşı çıkılarak etkisiz hale getirilsin.

Benim vurgulamak istediğim husus, kültürel ve toplumsal cinsiyet benzerliği ve bunun ürettiği ortak algılama ve ilgi alanları tarafından gölgede bırakılmakta olan ilişkilerin üzerinde odaklanarak, kültürlerimizin arasındaki karşılıklı ilişkinin önceliğini anlatarak, ortadan kaldırmak yerine, belki de kendi yararımıza kullanabileceğimiz, tarihimizde mevcut bir kavram olarak addetmemizdi.

Sosyal evrimcilik kuramının bir kadın yazar tarafından anlatılış şeklini ve doğulu kadınlara uygulanmasını incelemek istiyorum. Harriet Martineau ilk kuşak feministlerden biriydi ve sosyal evrimciliğe inanıyordu. Üç tane Doğu Akdeniz ülkesi olan Mısır, Filistin ve Suriye üzerine bir kitap yazdı ve bu kuramları küresel bir kapsamda uygulamaya soktu. İnsanlık tarihini eski Mısır medeniyetinin doğuşu ile Mısır'da başlayan ve modern Avrupa'da son bulan bir evrimsel paradigma olarak kurdu. Ancak, bu uzun tarih süresini üç ana aşamaya böldü: eski Mısır'da geçmiş olan organik aşama, oryantal teolojisinin kapsadığı kritik aşama ve kendisinin de taraftarı olduğu pozitif Batı bilimselliğinin altın çağı. Onun insanca, birleştirici paradigması, zaman sıralaması ile birlikte Doğu ve Batı arasında bir rahatlamaya yol açmıştır. **Doğuda**

Yaşam Doğunun bir tarihçesi olup, insan medeniyetinin embriyonik gelişmesini izliyordu. Böylelikle Doğuluları tek bir grupta toplayıp onları Batının modernliğine karşı çıkan bir topluluk olarak göstermişti.

Batı kapsamına sokma çabalarına karşın, Doğuluların arasında cinsiyet ayrımcılığına da başvurdu. Erkekleri yeğleyerek, Doğulu erkekleri yol gösterilmesi gereken çocuklar olarak gösterdi. Ona göre Doğulu kadınlar insanlığın ilerlemesine ümitsizce karşı koyan bir topluluk oluşturuyorlardı. İnsanlığın ilerlemesi adına onların ortadan kaldırılması için çağrı yapıyordu.

Kendisi için bir alan yaratmak çabaları içinde, Martineau beyaz kadın olmayı Doğulu erkekliğin karşıtı olarak gösterdi ve kendisine benzeyen diğerlerinin de ortadan kaldırılmasının gerekli olduğunu öne sürdü. Kendi kültürel konumu da onu rahatsız ediyor, irksal hiyerarşide kendi konumunu seçmeye itiyordu. Martineau yaşadığı çağın kuramsal üretiminden kopamıyordu. Onun çabaları üstünlük ve baskı altına alma stratejisinin ters çevrilmesinden çok, hiyerarşi yaratma politikasının yeniden benimsenmesine dönüştü. Onunki hiyerarşik düşüncenin feministçe bir yeniden benimsenmesi idi ve çoğunlukla cinsiyetçilik siyasetine kendi boyun eğişinin yanında çizgisel kültürel bir tanım ve önyargının ürünü olarak ortaya çıkmıştır.

Harriet Martineau, feminizm hareketinin tarihinde değerli bir sayfa olarak addedilmesi gereken ilk kuşak bir feministti, yaşadığı çağın kuramsal bakışını ve irksal-ulusal hislerin ve sınırların gereğini yansıtıyordu. Onun anlayışı ötesine geçilmesi gereken, ancak göz ardı edilemeyecek bir ulusal sabit fikirlilik içeriyordu. Şu anda gurur duymadığımız eski feminist yazıları alkışlamak veya göz ardı etmek yerine, günümüzün feministleri onları kabul etmeli ve onların üzerine yeni fikirler inşa ederek, daha ileri noktalara götürmelidir.

Martineau'nun Doğu tarihini alt gruplara bölme süreci, muhalefet yoluyla Avrupa'yı zaman ve mekan olarak tanımlayan bir süreç olma sonucuna yol açmıştı. Debdebeli ve çeşitli olduğu kadar birbirine bağlı, insan medeniyetinin çizgisel düzeni ve sınıflandırmasını içeren Doğu kültürlerine karşın, Güney Akdeniz kıtanın kuzeyine olan zıtlığı ile tanımlanmıştı. Buradan çıkan soru da, Akdeniz kültürlerinin tarihi derinliklerinin ve coğrafi genişliklerinin her kültürün bağlı olduğu unsurları vurgulayarak, tarihi ve coğrafi açıdan tanımlanabilir bir birim ortaya çıkartmasının doğru olup olmayacağı idi. Daha önce paylaşmış olduğumuz tarihi geçmiş, Akdeniz kültürünün sürekliliğinden söz eder, bu kavram birliği sağlama sürecinde güneyden gelen katkıları göz ardı etmektedir. Oysa bu kültürlerin çeşitlilikleri ve onların değişik müttefiklere bağlı olması ise, birliklilikleri kadar önemlidir. İlişkilerdeki bu ittifakların basite indirgenmesi ise, taze bir hiyerarşinin içinde tanımlanan yeni bir terim sağlama sonucunu vermektedir. Bu daha eski bir paradigmanın basit bir "ter-

cümesi” haline de dönüşebilir. Asimilasyonu sonucunda Akdeniz havzası, trans-Atlantik uçurumunun genişlemesine yol açabilir.

Hem Batı düşüncesinde hem de Doğu paternalizminde, Doğu kadınının tarihçesi “geleneksel” olarak boşlukla eşanlamlı olmuştur. Doğu feministlerinin silinmiş geçmişlerini geri getirmek ve tarihlerini yeniden yazmak için sarfettikleri çabalar desteklenmeli ve göz önüne alınmalıdır.

KAYNAKÇA

1 Raymond Williams, *Keywords*.

2 *Oxford English Dictionary*.

3 Auguste Comte, *Positive Philosophy*, 3:5.

4 See Megan Vaughan, *Curing their Ills: Colonial Power and African Disease*.

5 Comte, *Positive Philosophy*, 2:284-5.

6 See Eric R. Wolf, *Europe and the People without History*.

7 Harriet Martineau, *Eastern Life, Present and Past*, 238.

8 Martineau, *Eastern Life*, 235.

9 Martineau, *Eastern Life*, 239.

10 Martineau, *Eastern Life*, 240.

11 Martineau, *Eastern Life*, 241.

12 Elsewhere in the text she genders paternal Nile and maternal desert and points out their joint responsibility for the birth of the Egyptian (human) civilisation.